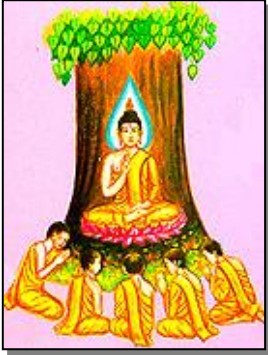

บทที่ ๒

หลักการจัดการและระบบการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยพุทธกาล

สมเด็จพระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงวางระบบศึกษาไว้เป็นสามขั้นตอนด้วยกันคือ **ขั้นปริยัติ** **ขั้นปฏิบัติ** และ**ขั้นปฏิเวธ**

ขั้นปริยัติ เป็นการศึกษาพระธรรมวินัย ให้มีความรู้ในพระธรรมคำสั่งสอน ของพระพุทธเจ้า รวมทั้งพระวินัย คือข้อบัญญัติต่าง ๆ ที่จะต้องประพฤติ ให้มีความรู้ความเข้าใจอย่างถูกต้องถ่องแท้ เพื่อจะได้นำมาประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตรงทาง และยังสามารถแนะนำสั่งสอนผู้อื่น ให้มีความรู้ความเข้าใจ ในพระพุทธศาสนาที่ถูกต้อง

ขั้นปฏิบัติ เป็นการนำเอาพระธรรมวินัยที่ได้ศึกษามาจนรอบรู้ และเข้าใจถ่องแท้ดีแล้ว มาประพฤติปฏิบัติด้วยกาย วาจาและใจ ในสองข้อแรก ส่วนใหญ่ก็จะเข้าไปในกรอบของพระวินัย คือศีลนั่นเอง ส่วนข้อที่สามเป็นการเจริญภาวนา อันได้แก่การฝึกสมาธิ ซึ่งเป็นสมาธิในพระพุทธศาสนา มิใช่สมาธิโดยทั่วไป รายละเอียดในการนำไปสู่สมาธิมีอยู่พร้อมมูล และชัดเจนแล้วในพระไตรปิฎก เมื่อได้สมาธิในระดับที่จะนำไปใช้ปฏิบัติวิปัสณาได้ ก็น้อมนำไปสู่การทำวิปัสณาอันเป็นอุบายให้เกิดปัญญา ที่รู้เห็นความเป็นไปต่าง ๆ ของโลกตามความเป็นจริง

ขั้นปฏิเวธ เป็นขั้นที่แสดงผลของการประพฤติปฏิบัติตามพระธรรมวินัยในระดับต่าง ๆ ในเรื่องต่าง ๆ ตามลำดับ จนถึงขั้นทำที่สุดแห่งทุกข์ อันเป็นจุดหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา

ในสมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาแก่พระสงฆ์สาวกเป็นประจำทุกวัน นอกจากนั้น พุทธกิจประจำวันอีกประการหนึ่งคือ ทรงสอดส่องดูแลในยัสต์ว์ที่พระองค์ควรไปแสดงธรรม เพื่อให้ผู้นั้นได้สำเร็จมรรคผล ตามควรแก่อุปนิสัยของเวไนยสัตว์นั้น ๆ นอกจาก

พระภิกษุสงฆ์แล้ว บรรดาพุทธศาสนิกชนก็พากันไปฟังธรรมจากพระพุทธรองค์ โดยตรงในตอนเย็นเป็นประจำทุกวัน พระภิกษุรูปใดหรือหมู่คณะใดฟังพระธรรมเทศนาจากพระพุทธรเจ้า ซึ่งบางครั้งทรงแสดงแต่โดยย่อ ทำให้ยังเข้าใจไม่แจ่มแจ้ง ก็พากันไปได้ถามพระเถระผู้ทรงคุณวุฒิให้อธิบายโดยพิศดารให้ฟัง พระเถระดังกล่าวมีพระสารีบุตร พระมหากัจจानะ และพระมหากัสสปะ เป็นต้น แล้วทรงจำไว้ เมื่อมีโอกาสก็กราบทูลถามพระพุทธรเจ้าว่า พระธรรมเทศนาเรื่องนั้น ๆ พระมหาเถระองค์นั้น ๆ ให้อธิบายโดยพิศดารเป็นอย่างไรนั้น ๆ พระพุทธรองค์ก็ทรงรับรองว่าคำอธิบายนั้นถูกต้อง แม้พระองค์จะอธิบาย ก็จะอธิบายอย่างนั้น การศึกษาคำสอนของพระพุทธรเจ้านี้เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม

คำสอนของพระพุทธรเจ้ามีองค์ ๘ ประการ เรียกว่านวัคส์ตฤศาสน์ ได้แก่ สุตตะ เถยยะ เวชยากรรม คาถา อุทาน อิติวุตตกะ ชาดก อัมภุตธรรม และเวทลละ การศึกษาพระปริยัติธรรมก็เพื่อรักษาพุทธวจนะ ให้ดำรงอยู่ พระพุทธรเจ้าใช้ ภาษามคธ หรือเรียกกันโดยทั่วไปว่า ภาษาบาลี ในการแสดงพระธรรมเทศนา เนื่องจากเป็นภาษาที่คนทั่วไปในมัชฌิมประเทศ ใช้กันอยู่อย่างแพร่หลาย ดังนั้นแม้ว่าจะมีการแปลพระธรรมวินัย ออกเป็นภาษาต่าง ๆ ในระยะต่อมา แต่ต้องไม่ทิ้งพุทธวจนะเดิมที่เป็นภาษาบาลี เพื่อจะได้ไว้เป็นหลักฐาน ในการตรวจสอบความหมายที่แท้จริง ป้องกันความวิปลาสคลาดเคลื่อนจากการแปลความหมายไปสู่ภาษาต่าง ๆ

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยหลังพุทธกาล

เมื่อพระพุทธรเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้ว บรรดาพระสงฆ์ก็ใช้วิธีท่องจำพระธรรมวินัยด้วยปาก เรียกว่า มุขปาฐะ ต่อ ๆ กันมา โดยการท่องจำเป็นคณะ เป็นการแบ่งกันทรงจำ ผู้ที่ชำนาญทางพระวินัยก็ศึกษาพระวินัย เรียกว่า พระวินัยธร ผู้ชำนาญทางพระสูตร ก็ศึกษาพระสุตตันตปิฎก เรียกว่า พระสุตตันตติกะ ผู้ที่ชำนาญทางพระอภิธรรมก็ศึกษาพระอภิธรรม เรียกว่า พระอภิธัมมิกะ

ทั้งหมดใช้ภาษาบาลีทั้งสิ้น ท่านเหล่านั้นต้องมีความรู้ในภาษาบาลีเป็นอย่างดี ต่อมาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราช ที่อยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๓ ได้ทรงจัดให้มีการสังคายนาพระธรรมวินัย ครั้งที่ ๓ เมื่อทำเสร็จแล้วได้ส่งพระสงฆ์ที่เป็นพระอรหันต์ไปเผยแผ่พระพุทธศาสนาในแคว้นต่าง ๆ รวม ๘ คณะ คณะของพระโสณะ และพระอุตตระ ได้มายังสุวรรณภูมิ อันได้แก่ พื้นที่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีประเทศไทยปัจจุบันเป็นศูนย์กลาง โดยมีนครปฐม เป็นราชธานี เมื่อประมาณปี พ.ศ.๓๐๓

การจัดการศึกษาคณะสงฆ์ไทย

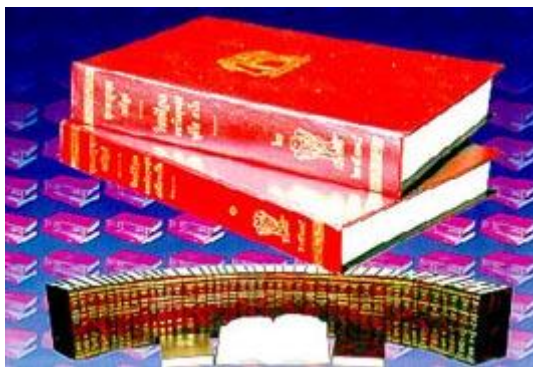
คณะสงฆ์ไทย ได้ใช้หลักพระธรรมวินัยตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎกเป็นหลักในการจัดการศึกษา ดังที่พระพุทธองค์ได้ตรัสแก่พระอานนท์ว่า

โย โว อานนท มยา ธมฺโม จ วินโย จ

เทสิโต ปญฺญุตโต โส โว มมจฺจเยน สตฺถา (ที. มหา. ๑๐/๑๔๑/๑๖๘

"อานนท์ ! ธรรมและวินัยใดที่เราแสดงแล้ว บัญญัติแล้วแก่ท่านทั้งหลาย

โดยการล่วงไปแห่งเรา ธรรมและวินัยนั้น ย่อมเป็นศาสดาของท่านทั้งหลาย"

พระไตรปิฎกบาลี ฉบับสยามรัฐ

พระไตรปิฎกของพระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาประจำชาติมาแต่โบราณกาล ปวงชนชาวไทย มากกว่าร้อยละ ๙๕ นับถือพระพุทธศาสนา พระมหากษัตริย์ทุกพระองค์ทรงเป็น พุทธมามกะ ตามโบราณราชประเพณี พระพุทธศาสนาเป็นรากฐานชีวิตจิตใจ และเป็นแกนของวัฒนธรรมไทยทุกสาขา

ชาวไทยทุกคนมีประเพณีว่า ควรได้บวชเรียนก่อนมีครอบครัว การบวชเรียนมีความหมายอยู่ในตัวเอง แล้วว่า เป็นการเข้าถึงเพศเป็นบรรพชิตในพระพุทธศาสนา และศึกษาพระธรรมวินัยของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า โดยศึกษาจากพระไตรปิฎก อันประกอบด้วยพระวินัย พระสูตร และพระอภิธรรม ซึ่งเรียกว่าศึกษาพระปริยัติธรรม เราจะพบอยู่เสมอว่า ผู้ที่มีความรู้ในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างดี จะได้รับการยกย่องเคารพนับถือจากมหาชนทั่วไปว่า เป็นผู้แตกฉานในพระไตรปิฎก ซึ่งไม่จำเป็นว่าเป็นพระภิกษุเท่านั้น แม้แต่สามเณรก็มีอยู่เป็นจำนวนไม่น้อยที่ได้รับเกียรติอันนี้มาแต่โบราณกาล ดังเช่น สามเณรแก้ว ในเรื่องขุนช้างขุนแผน เป็นต้น

บรรพชิตหรือภิกษุในพระพุทธศาสนา มีภาระหน้าที่ที่จะต้องศึกษาพระไตรปิฎก เพื่อให้มี

ความรู้ความเข้าใจ ในการประพฤติปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามพระธรรมวินัย เพื่อให้สมประโยชน์ที่เป็นหนึ่งในพุทธบริษัทสี่ อันประกอบด้วย ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ในฐานะที่เป็นบรรพชิต ไม่มีกิจอื่นเหมือนชาวบ้าน ดังนั้น กิจของบรรพชิตซึ่งต้องอุทิศตนให้แก่พระศาสนาอย่างถูกต้อง ตรงทาง โดยเต็มความสามารถ เพื่อมุ่งสู่จุดหมายปลายทางของพระพุทธศาสนา คือ ความสิ้นสุดแห่งทุกข์ และเพื่อให้มีความรู้ความสามารถ ในระดับที่มีคุณภาพพอที่จะสั่งสอนผู้อื่น ให้มีความรู้ ความเข้าใจในหลักธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าได้ ก็จะต้องกระทำเพื่อธำรงไว้ซึ่งพระพุทธศาสนา ให้มั่นคงสถาพรยิ่ง ๆ ขึ้นไป อันจะเป็นประโยชน์อันยิ่งใหญ่ แก่มวลมนุษยชาติ

การศึกษาพระปริยัติธรรมที่เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า คันถุระ เป็นหน้าที่ของ พระอุปัชฌาย์ อาจารย์จะต้องสั่งสอนแก่ สัทธวิหาริก และอันเตวาสิก ของตน พระมหากษัตริย์ผู้เป็นประมุขของชาติ ทรงอุปถัมภ์การศึกษาของคณะสงฆ์ โดยจัดให้มีการสอบไล่ความรู้ทางพระปริยัติธรรม ของพระภิกษุ และสามเณร ยกย่องผู้มีความรู้ ความสามารถ ให้ปรากฏด้วยการพระราชทานวิทยฐานะ สมณศักดิ์ ตลอดจนจตุปัจจัย เพื่อให้พระภิกษุ สามเณร ผู้มีความรู้ ความสามารถ ตามเกณฑ์ที่กำหนด ได้ดำรงคงอยู่ในพระพุทธศาสนาด้วยดี เพื่อสืบพระศาสนาต่อไปอย่างถูกต้อง และมีคุณภาพตามพระธรรมวินัย

ในยุคแรก เมื่อปี พ.ศ.๓๐๓ ดังกล่าวแล้ว เป็นการเผยแผ่พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาท

ยุคที่สอง เมื่อปี พ.ศ.๗๖๐ พุทธศาสนาฝ่ายมหายาน จากแคว้นกัสมิระ ได้เผยแผ่มาทางดินแดนทางใต้ของสุวรรณภูมิคือ เกาะสุมาตรา ซวา และกัมพูชา ล่วงมาถึงประมาณปี พ.ศ.๑๓๐๐ ก็ได้แพร่ขยายขึ้นมาถึงปัตตานี สุราษฎร์ธานี ที่ไชยา

ยุคที่สาม เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๖๐๐ พุทธศาสนาแบบพุกาม ได้แพร่เข้ามาถึงอาณาจักรZ ลานนา และอาณาจักรทวารวดี

ยุคที่สี่ เมื่อประมาณปี พ.ศ.๑๕๐๐ พระพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทได้แผ่จากลังกาเข้ามาทางภาคใต้ของไทย คือที่ นครศรีธรรมราช เรียกว่า ลัทธิลังกาวงศ์

การจัดการศึกษาในอดีต

การศึกษาพระปริยัติธรรมสมัยสุโขทัย

พ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้ทรงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาขึ้นที่กรุงสุโขทัยได้ทรงอาราธนาพระเถระ ผู้เชี่ยวชาญและแตกฉานในพระไตรปิฎก ฝ่ายเถรวาทลัทธิลังกาวงศ์มาสถิตที่กรุงสุโขทัย ทรงส่งเสริมให้มีการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างกว้างขวาง ได้จัดให้มีการศึกษาเล่าเรียนพระปริยัติธรรมแก่พระสงฆ์ในพระราชวัง ในรัชสมัยพระมหาธรรมราชาลิไท พระองค์ได้ทรงศึกษาพระ

ปรีดิธรรมจากผู้เชี่ยวชาญในพระไตรปิฎกหลายท่าน ทั้งที่เป็นบรรพชิตและฆราวาสจนแตกฉานจนสามารถรจนาคถุภิกขา หรือที่เรียกกันว่า ไตรภูมิพระร่วง มีชื่อเสียงตราบจนถึงทุกวันนี้

การศึกษาพระปรีดิธรรมในสมัยอยุธยา

พระมหากษัตริย์แห่งกรุงศรีอยุธยา ได้ทรงส่งเสริมการศึกษาพระปรีดิธรรม ด้วยการยกย่องพระสงฆ์ ที่ทรงความรู้ในพระไตรปิฎก ให้มีสมณศักดิ์ ผู้ที่มีความรู้ภาษามคธดี เคยบวชเรียนมาแล้วก็โปรดเกล้าฯ ให้รับราชการในตำแหน่งราชบัณฑิต มีการบอกหนังสือพระในพระบรมมหาราชวัง

ในสมัยอยุธยา อาณาจักรลานนาซึ่งอยู่ทางภาคเหนือของไทย มีเชียงใหม่ ลำพูน และลำปาง เป็นต้น ได้มีการส่งคายนาพระไตรปิฎกในสมัยพระเจ้าติโลกราช แห่งเมืองเชียงใหม่ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๒๐ ตรงกับรัชสมัยของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ แห่งกรุงศรีอยุธยา นับเป็นการส่งคายนาคั้งแรกในประเทศไทย การศึกษาพระไตรปิฎกในยุคนี้ นับว่าสูงส่งมาก มีพระเถระหลายรูปของเชียงใหม่และลำพูน ได้รจนาคัมภีร์พระพุทธศาสนาหลายคัมภีร์ด้วยกัน เช่น พระสิริมังคลาจารย์ ได้รจนามังคลทีปนี พระญาณกิตติ ได้รจนาโยชนาพระวินัย พระสูตร พระอภิธรรม และสัททาวีเสส

ได้จัดให้มีการสอบไล่พระปรีดิธรรมเป็นทางการ โดยใช้วิธีแปลพระไตรปิฎกด้วยปากเปล่า ผู้ที่สอบได้ พระมหากษัตริย์ทรงยกย่องให้เป็นบาเรียน และให้มีสมณศักดิ์เป็นพระมหา นำหน้าชื่อบาเรียนดังกล่าวมีอยู่หลายชั้นด้วยกันคือ บาเรียนตรี บาเรียนโท และบาเรียนเอก โดยผู้ที่แปลได้พระสูตรตามที่กำหนดเป็น บาเรียนตรี ผู้ที่แปลได้พระสูตรและพระวินัยเป็น บาเรียนโท ผู้ที่แปลได้ทั้งพระสูตร พระวินัย และพระปรมัตถ์ เป็นบาเรียนเอก

การศึกษาพระปรีดิธรรมในสมัยนี้มีการบอกหนังสือ ทั้งในวัดและในวัง สำหรับการไล่หนังสือ ก็จัดให้มีเป็นครั้งคราว ตามแต่พระมหากษัตริย์จะโปรดเกล้าฯ ให้มีการสอบ พระสงฆ์ผู้เล่าเรียนจนมีความรู้ ก็จะเป็นอาจารย์ บอกหนังสือต่อ ๆ กันไป โดยไม่จำเป็นต้องมุ่งเข้าไปสอบ

การศึกษาพระปรีดิธรรมในสมัยกรุงธนบุรี

หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยา บ้านเมืองอยู่ในสภาพบ้านแตกสาแหรกขาด ผู้คนต่างหนีเอาตัวรอด เมื่อพระเจ้าตากสินฯ ได้รวบรวมกำลังกู้เอกราชของชาติกลับคืนมาได้จนเป็นปึกแผ่นแล้ว ในปีเดียวกันนั้นคือปี พ.ศ.๒๓๑๐ ก็ได้ทรงมีพระราชดำริที่จะทำนุบำรุงพระพุทธศาสนา ให้เจริญรุ่งเรืองเป็นปกติสุขเช่นที่เคยเป็นมาก่อน จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้พระศรีภริษา ให้สืบเสาะหาพระเถระผู้รู้ธรรมให้มาประชุมกันที่ วัดบางหว้าใหญ่ (วัดระฆังโฆสิตาราม) พระเจ้าตากสินฯ ได้ทรงตั้งพระอาจารย์ดี วัดประดู่กรุงเก่า ซึ่งเป็นผู้ที่มีความรู้สูงและมีอายุพรรษามากด้วย ขึ้นเป็นพระสังฆราช และตั้งพระพระเถระอื่น ๆ ขึ้นเป็นพระราชาคณะฐานานุกรมน้อยใหญ่ เหมือนครั้งกรุงศรีอยุธยาให้สถิตอยู่ในพระอารามต่าง ๆ ในกรุงธนบุรี ให้สั่งสอนคัมภีร์และวิปัสสนาธุระ

แก้ภิกษุสามเณร โดยทั่วไป

เมื่อครั้งเสียดังกรุงศรีอยุธยา นอกจากบ้านเมือง ปราสาทราชวัง วัดวาอาราม จะถูกเผาผลาญโดยสิ้นเชิงแล้ว บรรดาคัมภีร์พระไตรปิฎกก็พลอยถูกเผาสูญหายหมดสิ้นไปด้วย พระองค์จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้เสิบหารวบรวมคัมภีร์พระไตรปิฎกที่หลงเหลืออยู่ตามหัวเมืองต่าง ๆ ตลอดจนไปจนถึงกรุงกัมพูชา แล้วเอามาคัดลอกสร้างเป็น พระไตรปิฎกฉบับหลวงไว้ แต่ยังไม่เสร็จสมบูรณ์ก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน

การศึกษาพระปริยัติธรรมในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าฯ ได้ทรงทำนุบำรุงฟื้นฟูพระพุทธศาสนาในด้านต่าง ๆ จากสภาพที่บอบช้ำเสียหายจากภัยสงคราม ต่อจากพระเจ้าตากสินมหาราช พระองค์พร้อมด้วยสมเด็จพระมหาพรหมราชาวงษ์บรมมหาสุรสิงหนาท พระอนุชาธิราช ได้ดำเนินการในเรื่องนี้อย่างจริงจัง แม้ว่าบ้านเมืองยังอยู่ในภาวะที่ต้องทำศึกสงครามขนาดใหญ่อยู่ตลอดเวลา

พระองค์มีพระราชปณิธานอันแรงกล้าที่จะสร้างชาติไทยให้เป็นปึกแผ่นในทุกด้าน ดังปรากฏหลักฐานที่ชัดเจน ในพระราชนิพนธ์ของพระองค์ตอนหนึ่งดังนี้

"ตั้งใจจะอุปถัมภ์ก ขอยกพระพุทธศาสนา ป้องกันขอบขันฑสีมา รักษาประชาชนและมนตรี"

งานสำคัญในส่วนของพระปริยัติธรรม คือการสังคายนาพระไตรปิฎก ทรงเห็นว่าคัมภีร์พระไตรปิฎก ที่สร้างไว้สมัยกรุงธนบุรี ยังมีความคลาดเคลื่อนอยู่มาก จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้มีการประชุมสงฆ์ เพื่อชำระพระไตรปิฎกฉบับหลวง ที่ทำไว้ให้ถูกต้อง โดยให้พระสงฆ์ ๑๐๐ รูป มี

สมเด็จพระสังฆราชสี่เป็นประธาน ประชุมกันที่พระที่นั่งอมรินทราภิเษกมหาปราสาท ในพระบรมมหาราชวัง ทำการสังคายนาพระไตรปิฎก โดยแบ่งงานกันทำดังนี้.-

พระสงฆ์ผู้คัดชำระ ๒๑๘ รูป กับราชบัณฑิต ๓๒ คน จัดแบ่งออกเป็น ๔ กอง

กองที่ ๑ สมเด็จพระสังฆราชสี่ วัดระฆัง ฯ เป็นแม่กองชำระพระสุตตันตปิฎก

กองที่ ๒ พระพนรัตน์ วัดพระศรีสรรเพชญ์ ฯ เป็นแม่กองชำระพระวินัยปิฎก

กองที่ ๓ พระพิมลธรรม วัดพระเชตุพน ฯ เป็นแม่กองชำระพระสัททวาเสส

กองที่ ๔ พระพุทธาจารย์เป่า เป็นแม่กองชำระพระปรมาัตตปิฎก

การสังคายนาพระไตรปิฎกครั้งนี้ นับเป็นครั้งที่สองของไทย ได้ทำการสังคายนาที่วัดมหาธาตุ เมื่อปี พ.ศ.๒๓๓๑

การเรียนพระปริยัติธรรม คงดำเนินการเช่นเดียวกับสมัยกรุงศรีอยุธยา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้า ฯ และพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย คือบอกหนังสือพระทั้งภิกษุและสามเณรในพระบรมมหาราชวัง ล่วงมาถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้า ฯ ให้เจ้าอาจารย์บอกพระปริยัติธรรมทุกพระอารามหลวงเพิ่มเติม จากในพระบรมมหาราชวังที่ทำอยู่เดิม

การศึกษาบาลีในครั้งนั้นเริ่มจากการอ่านเขียนอักษรอม เมื่ออ่านออกแล้วจึงให้อ่านหนังสือพระมาลัย แล้วท่องสูตรมูลกัจจายน์ เรียนสนธิ เรียนนาม อาชยาคติศก อรรถนาถการก จบแล้วขึ้นคัมภีร์เรียนนรรัตนถา ธรรมบทมงคลทีปนี สารัตถสังคหะ ปฐมสมันตปาสาทิกา วิสุทธิมคค์ฎีกาสารัตถทีปนี เมื่อเรียนจบคัมภีร์ดังกล่าวแล้วก็จะมีขีดความสามารถที่จะอ่านพระไตรปิฎกให้เข้าใจได้

ล่วงมาถึงปี พ.ศ.๒๔๓๓ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้ตั้งมหาธาตุวิทยาลัย การบอกพระปริยัติธรรม จึงย้ายมาบอกที่มหาธาตุวิทยาลัย วัดมหาธาตุ ฯ

การเรียนพระปริยัติธรรม แต่เดิมเรียนภาษามคธเป็นภาษามคธ วิธีการนี้ศึกษาได้จากการคัดลอกโยชนา ซึ่งเป็นหนังสือบอก คำแปลจากภาษามคธเป็นภาษามคธ

การสอบความรู้ เพื่อที่จะเป็นเครื่องวัดว่ามีความรู้อ่านพระคัมภีร์พระไตรปิฎก แปลเป็นภาษาไทยได้ถูกต้อง ตามศัพท์และไวยากรณ์หรือไม่ การสอบนี้เรียกกันว่า ไล่หนังสือ หรือแปลหนังสือ หรือแปลพระปริยัติธรรม เดิมสามปีสอบครั้งหนึ่ง โดยมีสมเด็จพระสังฆราชเป็นอธิบดีในการสอบ การเข้าสอบอาจารย์จะเป็นผู้ส่งเข้าสอบ ต่อมาเรียกว่า สำนักเรียน เป็นผู้รับรองนักเรียนของตนในการส่งชื่อเข้าสอบ

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้โปรดเกล้า ฯ เปลี่ยนแปลงแก้ไขหลักสูตรการเรียน การสอบ และการสอบใหม่ ตามคำถวายพระพรของสมเด็จพระสังฆราชมี โดยจัดชั้นบาเรียนเป็นประโยค กำหนดไว้ ๕ ประโยค ดังนี้

ประโยค ๑,๒ และ ๓ สอบคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท ในการสอบต้องสอบให้ได้ทั้งสาม
ประโยคในครั้งเดียวกัน จึงจะได้เป็นบาเรียน ๓ ประโยค จัดเป็นบาเรียนจัตวา หรือบาเรียนสามัญ
ประโยค ๔ สอบคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี ชั้นต้น เดิมเป็นบาเรียนตรี ต่อมาถือเป็นบาเรียนโท
ชั้นต้น

ประโยค ๕ สอบคัมภีร์มุตตกวินัยวินิจจัย ต่อมาเปลี่ยนเป็นสอบคัมภีร์สารัตถสังคหะ เป็น
บาเรียนโท

ประโยค ๖ สอบคัมภีร์มั่งคัลลตทีปนี ชั้นปลาย ยังคงเป็นบาเรียนโท

ประโยค ๗ สอบคัมภีร์ปฐมสมันตปาสาทิกา อรรถกถาพระวินัย เป็นบาเรียนเอกสามัญ

ประโยค ๘ สอบคัมภีร์วิสุทธิมรรค เป็นบาเรียนเอกมัชฌิมาหรือบาเรียนเอกมัธยม

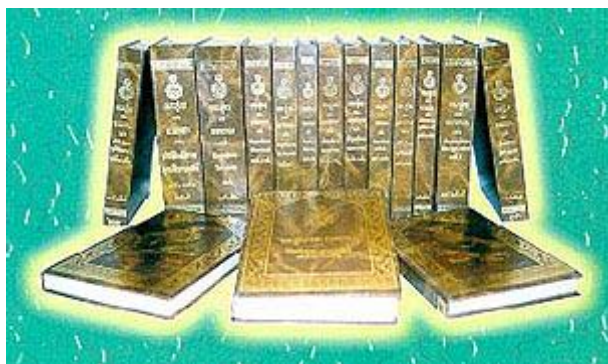
ประโยค ๙ สอบคัมภีร์สารัตถทีปนี ฎีกาพระวินัย ต่อมาเปลี่ยนเป็นสอบคัมภีร์อภิธัมมัตถ
วิภาวินี ฎีกาพระอภิธัมมัตถสังคหะ

เมื่อสอบได้บาเรียน ๓ ประโยค พระมหากษัตริย์จึงทรงตั้งเป็น "มหา"

สถานที่สอบ แต่เดิมจะสอบที่วัดอันเป็นที่สถิตของสมเด็จพระสังฆราช ในรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ได้โปรดเกล้าฯ ให้ประชุมสอบในพระบรมมหาราชวังเป็น
บางครั้ง จนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์จะทรงฟังการแปล
พระไตรปิฎก จึงโปรดเกล้าฯ ให้ประชุมสอบในพระบรมมหาราชวังทุกครั้ง จนถึงรัชสมัย
พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรง
เปลี่ยนแปลงแก้ไขเป็น บาเรียนแบบมหามงกุฎราชวิทยาลัยขึ้น มีการสอบบาลีไวยากรณ์และ
ภาษาไทย

ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๔๔ ได้เลิกการสอบบาเรียนแบบมหามงกุฎราชวิทยาลัย โปรดเกล้าฯ ให้
พระเจ้าน้องยาเธอกรมหมื่นวชิรญาณวโรรส เป็นแม่กองกลาง สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์เป็นแม่
กองเหนือ และสมเด็จพระวันรัตเป็นแม่กองใต้ ประชุมสอบ ณ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม

การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน

โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร มีการยกเว้นสามเณรผู้รู้ธรรมไม่ต้องเข้าเกณฑ์ทหาร ทางเถรสมาคมจึงได้กำหนดคองค์ของสามเณรผู้รู้ธรรมขึ้น และจัดการสอบไล่ เพื่อให้สามเณรที่กำลังเรียนบาลีไม่ต้องสึกไปเป็นทหาร จึงเป็นต้นกำเนิดของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ต่อมาสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ได้ทรงรณจานวโกวาท เพื่อทรงสอนพระภิกษุใหม่ผู้บวชชั่วคราว ระหว่างพรรษาเป็นเวลา ๓ เดือน และเพื่อให้ได้ประโยชน์ทั่วไป จึงได้ให้ใช้หนังสือนวโกวาทเป็นแบบเรียน สำหรับนักธรรมชั้นตรี ทรงรณจาธรรมวิภาคปริจเฉท ๒ เป็นแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นโททรงรณาวินัยมุขกับพุทธประวัติเล่ม ๑, ๒, ๓ เป็นแบบเรียนสำหรับนักธรรมชั้นเอกรวมทั้งได้ให้มีการแต่งเรียงความแก่กระทุ้ธรรม เพื่อให้นักเรียนรู้จักแต่งเทศน์และแสดงธรรมเป็น ในชั้นต่อมาเมื่อคฤหัสถ์มีความประสงค์จะเรียน และสอบความรู้ นักธรรมชั้นบ้าง ทางคณะสงฆ์ก็ได้จัดให้มีการสอบธรรม สำหรับคฤหัสถ์ เรียกว่า ธรรมศึกษา แบ่งออกเป็น ๓ ชั้น คือ ธรรมศึกษาตรี - โท - เอก ในส่วนของพระภิกษุสามเณรเรียกว่านักธรรม มีนักธรรมตรี - โท - เอก นักธรรมตรีจัดเป็นนวกภูมิเป็นบุพภาคของการเรียนบาลีประโยค ๓ นักธรรมโทจัดเป็นมัชฌิมภูมิ เป็นบุพภาคของการศึกษาบาลี ในชั้นประโยค ๔ ถึง ประโยค ๖ นักธรรมเอกจัดเป็นเถรภูมิเป็นบุพภาคของการศึกษาบาลีประโยค ๗ ถึงประโยค ๘ และเปลี่ยนมาใช้ชื่อว่า เปรียญธรรม (ป.ธ.) ซึ่งได้ใช้มาจนถึงทุกวันนี้

มหามงกุฎราชวิทยาลัยและมหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีพระราชประสงค์ ในอันที่จะให้พระภิกษุสามเณรได้มีการศึกษาในระดับอุดมศึกษา เพื่อความเจริญรุ่งเรืองไพบูลย์ของพระพุทธศาสนา จึงได้โปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งสถาบันการศึกษาในส่วนของคณะสงฆ์ธรรมยุติกนิกาย พระราชทานนามว่า มหามงกุฎราชวิทยาลัย เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๕ โดยเปลี่ยนนามมหาธาตุวิทยาลัย ซึ่งพระองค์ได้ทรงสถาปนาไว้ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๓๒

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี

ก่อนปี พ.ศ.๒๔๖๕ การสอบพระปริยัติธรรมแผนกภาษาบาลี ผู้ที่เข้าสอบต้องเข้าสอบต่อหน้าคณะกรรมการ ต่อหน้าพระที่นั่งในพระบรมมหาราชวัง โดยการจับฉลาก แล้วเข้าไปแปลบาลีด้วยปากเปล่า ซึ่งเรียกต่อกันมาว่า สมัยแปลด้วยปากเปล่า คณะกรรมการตัดสินให้คะแนนและรู้ผลกันในวันนั้น ผู้ที่สอบได้จะได้รับพระราชทานไตรจีวร แพร ซึ่งเป็นของที่มีค่ามากในสมัยนั้น มีพระเปรียญธรรม ๘ ประโยค (ป.ธ.๘) เท่าที่พอมีหลักฐานที่รวบรวมได้ดังนี้

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้แก่ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี ป.ธ.๘) เป็นชาวจังหวัดพระนครศรีอยุธยา เกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๓๖ บวชอยู่ที่วัดราชบูรณะ ได้รับ

พระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๕ สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (จี) มรณะภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๖ อายุ ๘๑ ปี เป็นเจ้าอาวาสวัดประยุรวงศาวาส นานที่สุดถึง ๔๑ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ได้แก่ พระอุดมปิฎก นามเดิม สอน ฉายา พุทธสโร เป็นชาวจังหวัดพัทลุง เคยเป็นเจ้าอาวาสวัดหงสอาราม รูปที่ ๕ เป็นเปรียญธรรม ๕ ประโยค ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะ ที่พระอุดมปิฎก ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ ด้วยเหตุที่ท่านเคยคัดค้านการตั้งคณะธรรมยุติกนิกาย จึงได้ลาออกจากเจ้าอาวาส กลับไปอยู่ที่ภูมิลำเนาเดิม พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงให้อาราธนาในงานพระราชพิธีเฉลิมพระชนมพรรษา ทรงรับสั่งว่า "ท่านเดินทางมาแต่ไกล นานปีจึงได้พบกัน ขอจงให้พระคดมให้ชื่นใจเถิด" เมื่อท่านได้รับอนุญาตจากสมเด็จพระสังฆราชแล้ว ท่านก็ตั้งพักศรัณวาทะพระพรเป็นภาษาบาลีว่า

อติเรกวสุสสโต ชิว อติเรกวสุสสโต ชิว อติเรกวสุสสโต ชิว

ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ ทีฆายุโก โหตุ อโรโค โหตุ

สุขโขโต โหตุ ปรมินุทมหารราชา

สิทธิ กิจจัม สิทธิกมมัม สิทธิลาโก ชโย นิจจัม

ปรมินุทมหารราชาวสุสส ภวตุ สัพพทา ขอลถวายพระพร

พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงสดับ แล้วทรงโปรดคำถวายพระพรบทนี้มาก จึงทรงสั่งให้ถือเป็นธรรมเนียม ให้พระสงฆ์ใช้พรบทนี้ถวายพระมหากษัตริย์ ในพระราชพิธีทั้งปวง จนถึงทุกวันนี้ โดยทรงเติมคำว่า ชิว เป็น ชิวตุ เท่านั้น และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาว่า พระภิกษุผู้ที่จะถวายอติเรกได้นั้น ต้องมีสมณศักดิ์เป็นพระราชกณะ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางการคณะสงฆ์ จึงได้อนุญาตให้พระครูสัญญาบัตรชั้นเอก ผู้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสพระอารามหลวง ซึ่งถือพักศรัณวาทะ เป็นผู้ถวายอติเรกได้โดยอนุโลม

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว มีอยู่ ๓ ท่านด้วยกันคือ

สมเด็จพระสังฆราช (สา) ปุสฺสเทวมหาเถร วัดราชประดิษฐสถิตมหาสีมาราม กรุงเทพฯ ๑ เป็นสมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ นามเดิม สา ประสูติเมื่อปี พ.ศ.๒๓๕๖ ภูมิลำเนาเดิมอยู่จังหวัดราชบุรี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๐ อายุ ๑๔ ปี สอบได้ ๒ ประโยค ได้เป็นเปรียญวังหน้า เนื่องจากการสอบพระปริยัติธรรมสมัยนั้น ต้องสอบให้ได้ ๓ ประโยคในคราวเดียวกัน จึงถือว่าสอบได้เปรียญ

ครั้งนั้นสมเด็จพระบวรราชเจ้า กรมพระราชวังบวรมหาศักดิ์พลเทพ ทรงอุปการะพระภิกษุสามเณรที่สอบได้ตั้งแต่ ๒ ประโยค จนกว่าจะสอบได้เปรียญ ๓ ประโยค ดังนั้นผู้ที่สอบได้ ๒

ประโยค จึงเรียกกันว่า เปรียญวังหน้า

เมื่อท่านอายุได้ ๑๘ ปี ได้เข้าสอบอีกครั้งหนึ่ง สอบคราวเดียวได้ ๕ ประโยค เมื่อปี พ.ศ. ๒๓๗๔ นับเป็นสามเณรเปรียญ ๕ ประโยครูปแรกของกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่ออุปสมบทได้ ๖ พรรษา ได้เป็นพระราชคณะที่พระอมร โมลี ต่อมาได้ลาสิกขาออกไปประกอบอาชีพอย่างคฤหัสถ์ ต่อมาเมื่อปี พ.ศ.๒๓๘๕ เมื่ออายุได้ ๓๕ ปี พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดให้ท่านกลับเข้ามาอุปสมบทใหม่ ท่านได้สอบเปรียญ ๕ ประโยคอีกครั้งหนึ่ง จึงมีนามว่า พระมหาสา ปุสฺสเทโว เปรียญธรรม ๑๘ ประโยค เพราะในสมัยนั้น ภิกษุสามเณรเปรียญ หรือนักธรรมรูปใด ลาสิกขาไป เมื่อกลับเข้ามาบวชใหม่ต้องสอบใหม่หมดตั้งแต่ต้น ระเบียบดังกล่าวได้ยกเลิกไป เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๐

สมเด็จพระสังฆราช (สา ปุสฺสเทโว) ได้รับพระราชทานสถาปนาเป็นสมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๖ สิ้นพระชนม์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๒ พระชนมายุได้ ๘๗ พรรษา เป็นสมเด็จพระสังฆราชได้ ๖ ปี

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฉิม) วัดโมลีโลกยาราม ภายหลังย้ายไปอยู่วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ท่านแตกฉานในภาษาบาลีมาก ได้แต่งคาถาภาษาบาลีถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีคำขึ้นต้นว่า ยัม เทวมนุสฺसान ซึ่งทางคณะสงฆ์ยังคงใช้สวดในพระราชพิธีจนถึงปัจจุบัน

สมเด็จพระวันรัต (ทับ พุทฺธศิริ) วัดโสมนัสวิหาร ท่านเกิดเมื่อปี พ.ศ.๒๓๔๕ อุปสมบทเมื่อปี พ.ศ.๒๓๖๕ ได้เปรียญ ๕ ประโยค เมื่อปี พ.ศ.๒๓๗๕ ย้ายจากวัดราชาธิวาสไปครองวัดโสมนัสวิหาร เมื่อปี พ.ศ.๒๓๘๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระอริยมุนี เมื่อปี พ.ศ.๒๓๘๕ มรณะภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๑๔ อายุ ๘๖ ปี

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

สมเด็จพระพุทธาจารย์ (ศรี อโนมสิริ) สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ครั้งทรงผนวช เมื่อพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชย์ พระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ความรู้ของท่านถึงภูมิเปรียญธรรม ๕ ประโยค จึงพระราชทานเพิ่มเติมให้อีกหนึ่งประโยค รวมเป็น ๙ ประโยค และทรงตั้งให้เป็นพระราชคณะฤกษ์ในงานพระราชพิธีบรมราชาภิเษก เมื่อปี พ.ศ.๒๓๘๔ ที่พระวรวงศ์เธอ และทรงเปลี่ยนเป็นพระอโนมามุนี ในปีเดียวกัน ปีต่อมาโปรดให้ท่านเป็นหัวหน้าคณะสมณทูตไปลังกาทวีป และโปรดให้ย้ายจากวัดบวรนิเวศไปเป็นเจ้าอาวาสวัดปทุมคงคา

รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

พ.ศ.๒๔๔๕ สมเด็จพระสังฆราช (อยู่ ญาโณทโย) สมเด็จพระสังฆราช องค์ที่ ๑๕ สถิตอยู่วัดสระเกศ ท่านเป็นพระมหาเปรียญที่สอบได้ ๕ ประโยค เป็นรูปแรกในรัชกาลนี้ ที่ได้รับพระมหา

กรุณาธิคุณให้รถหลวงนำไปส่งถึงพระอาราม และได้ถือเป็นธรรมเนียมปฏิบัติสืบต่อมาจนถึงปัจจุบันว่า ภิกษุสามเณรที่สอบได้เปรียญธรรม ๘ ประโยค ทางสำนักพระราชวังจะจัดรถหลวงนำส่งถึงวัด (ในกรุงเทพฯ) ทุกรูป

ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นที่พระปิฎก เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราช เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๖ ถิ่นพระชนม์เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๘ พระชนมายุได้ ๕๐ พรรษา

พ.ศ.๒๔๔๕ พระมหาเหรียญ วัดสุทัศน์เทพวราราม ท่านเป็นเปรียญ ๘ ประโยค ของสำนักเรียนธรรมวัดสุทัศน์ ฯ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทิวังศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๗ มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๑ อายุ ๓๕ ปี พรรษา ๑๘

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาไคล อุดโม วัดสุทัศน์เทพวราราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมรเมธาจารย์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ถึงแก่มรณภาพ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๗๗ รวมอายุ ๕๗ ปี พรรษา ๓๑

พ.ศ.๒๔๔๖ พระมหาอยู่ เขมจาโร (อุดมศิลป์) วัดเทพศิรินทราวาส ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระอมรวิสุทธิคุณ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๕ เข้ารับราชการในกรมศึกษาธิการเป็นพนักงานราชบัณฑิต ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นพระธรรมนิเทศทวยหาญ ได้ออนไปเป็นหัวหน้าอนุศาสนาจารย์ในกองทัพบก เป็นอนุศาสนาจารย์คนแรกของกองทัพไทย จนเกษียณอายุราชการ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๕

พ.ศ.๒๔๔๗ สมเด็จพระวันรัต (เฮง เขมจารี) วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศรีวิสุทธิวงษ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๕ เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๒

พ.ศ.๒๔๔๘ สมเด็จพระวันรัต (เฟื่อน ดิสุสทุดโต) วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะที่ พระศากยบุตติยวงษ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๔ เป็นสมเด็จพระวันรัต เมื่อปี พ.ศ.๒๔๘๘ ท่านเป็นสังฆมนตรีว่าการองค์การปกครองรูปแบบแรก ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ.๒๔๘๔ ท่านมรณภาพเมื่อปี พ.ศ.๒๔๙๐ อายุ ๗๒ ปี

พระมหาหรร่วม พุรหมุโขติโก ป.ธ.๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญ ที่พระอมรโมลี เมื่อปี พ.ศ.๒๔๔๕ ได้ลาสิกขาเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๕

พระมหาอำพัน อรุโณ ป.ธ.๕ ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะชั้นสามัญที่พระกวีวงศ์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๕๒ ภายหลังลาสิกขาเมื่อใดไม่ปรากฏ

พ.ศ.๒๔๕๑ สมเด็จพระสังฆราช (ปลด กิตฺติโสภโณ) วัดเบญจมบพิตรดุสิตวนาราม สอบได้ ป.ธ. ๕ ตั้งแต่ครั้งยังเป็นสามเณร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงโปรดปรานมาก

ทรงให้จัดรถเข้าขบวนแห่ นำส่งถึงพระอาราม ต่อมาทรงอุปถัมภ์จัดการให้อุปสมบทเป็นนาคหลวง และได้ถือเป็นธรรมเนียมสืบมาจนถึงปัจจุบันว่า สามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ. ๕ ทรงรับสามเณรรูปนั้นไว้ในพระบรมราชูปถัมภ์ ให้เข้าอุปสมบทเป็นนาคหลวงเป็นกรณีพิเศษ ท่านได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็น พระราชาคณะที่พระศรีสุทริวงค์ เมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๖ เป็นสมเด็จพระอริยวงศาคตญาณ สมเด็จพระสังฆราชองค์ที่ ๑๔ เมื่อปี พ.ศ.๒๕๐๓ สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค

พ.ศ.๒๔๕๓ พระมหากวี สุวฑฒโน วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม สอบได้เปรียญธรรม ๕ ประโยค เป็นรูปแรกของวัด เมื่ออุปสมบทได้ ๘ พรรษา ได้รับพระราชทานสมณศักดิ์เป็นพระราชาคณะ ที่อมร โมลี พรรษาที่ ๑๒ ได้ขอลาสิกขา ออกไปรับราชการที่กระทรวงธรรมการ และ กระทรวง การคลังตามลำดับ เป็นกรรมการชำระปทานุกรม (พจนานุกรม) ฉบับราชบัณฑิตยสถาน ได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็น หลวงเทพดรุณานุศิษฏ์ (ทวิ ธรรมธัช) ยศเป็นรองอำมาตย์เอก ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๖๕ ทางกรมคณะสงฆ์ได้กำหนดวิธีการสอบเป็นแบบข้อเขียน และเพิ่มเป็นสามวิชาคือ

๑. วิชาเขียนไทยเป็นมคธ โดยออกข้อสอบเป็นภาษาไทย ให้ผู้เข้าสอบเขียนตอบเป็นภาษามคธ
๒. วิชาแปลไทยเป็นมคธ ข้อสอบแปลมาจากภาษามคธเป็นภาษาไทย ให้ตอบเป็นภาษามคธ
๓. วิชาแปลมคธเป็นไทย ออกข้อสอบเป็นภาษามคธให้ตอบเป็นภาษาไทย

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๕๑ จนถึงปี พ.ศ.๒๕๐๒ เป็นเวลา ๕๑ ปี ไม่ปรากฏว่ามีสามเณรรูปใดสอบได้ ป.ธ. ๕ เลย

ผู้ที่สอบได้ตั้งแต่เปรียญธรรม ๓ ประโยค ขึ้นไปยังคงเข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พดยศเปรียญ และไตรจีวรในพระบรมมหาราชวัง ในวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๖ ก่อนวันวิสาขบูชา ๑ วัน เป็นประจำทุกปี เรียกว่า วันทรงตั้งพระเปรียญ พระภิกษุที่สอบได้ประโยค ป.ธ.๑ แล้ว ถ้ายังไม่ผ่านพ้นวัน จะยังไม่ใช้คำนำหน้าชื่อว่า พระมหาไม่ได้ คงใช้เช่นเดียวกับสามเณร คือ มีคำว่าเปรียญตามหลังชื่อ

ตั้งแต่ปี พ.ศ.๒๔๘๘ เป็นต้นมา มีพระภิกษุสามเณรสอบได้มากขึ้น จึงทรงมอบหมายให้สมเด็จพระสังฆราชสกลมหาสังฆปริณายก ทรงดำเนินการแทนพระองค์ ยกเว้นผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๖ และ ป.ธ.๕ ยังคงโปรดให้เข้ารับพระราชทานประกาศนียบัตร พดยศเปรียญและไตรจีวร เหมือนเดิม และยังคงให้รถหลวงนำส่งเฉพาะผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๕

หลังจากปี พ.ศ.๒๕๑๐ ทางคณะสงฆ์โดยสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ฟื้น ชุตินทรมหาเถระ ป.ธ. ๕) วัดสามพระยา ครั้งดำรงสมณศักดิ์ที่ พระธรรมปิฎกญาบดี แม่กองบาลีสนามหลวง ได้จัดให้

มีการสอบเปรียญธรรมประโยค ๑ - ๒ อีกครั้งหนึ่ง หลังจากที่คณะสงฆ์ได้ยกเลิกการสอบประโยค ๑ - ๒ ไปชั่วระยะหนึ่ง

เมื่อสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดตั้งคณัฏฐกรรมขึ้นครบทั้งสามชั้น แล้วในปี พ.ศ.๒๔๕๔ ได้เปิดสอบนักธรรมตรีขึ้นเป็นปีแรก พระปลัดแบน คุณฐาทร โณ อายุ ๒๗ พรรษา ๗ วัดบวชนิวาสวิหาร สมัครสอบเป็นรูปแรกและสอบได้เป็นรูปแรก ภายหลังท่านได้เป็นที่พระรัตนธัชมุนี พระราชาคณะชั้นธรรม ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๖๐ ได้เปิดสอบนักธรรมโท พ.ศ. ๒๔๖๕ เปิดสอบนักธรรมเอก

ได้มีการจัดให้สอดคล้องกับการศึกษาบาลี เดิมดังที่ได้กล่าวมาแล้วแต่ต้นในเรื่องของนวกภูมิ มัชฌิมภูมิ และเถรภูมิ จึงนิยมเรียกผู้ที่สอบบาลีได้ ป.ธ.๓ ว่า เปรียญตรี ผู้ที่สอบ ป.ธ. ๔ - ๕ - ๖ ว่า เปรียญโท และเรียกผู้ที่สอบได้ ป.ธ.๗ - ๘ - ๙ ว่า เปรียญเอก

การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จัดตั้งขึ้นเนื่องมาจากการจัดตั้งโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาและบาลีวิสามัญศึกษาของมหาวิทยาลัยสงฆ์ทั้ง ๒ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดดำเนินการมาตั้งแต่ พ .ศ. ๒๔๓๒ และ พ.ศ. ๒๔๕๘ ตามลำดับ ต่อมามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยได้จัดแผนกมัธยมศึกษาขึ้น เรียกว่าโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษา เมื่อโรงเรียนบาลีมัธยมศึกษาได้แพร่หลายออกไป คณะสงฆ์โดยองค์กรศึกษาจึงได้กำหนดให้เรียกโรงเรียนประเภทนี้ว่า โรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำหรับนักเรียน โดยสังฆมนตรี จากนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้ออกเป็นระเบียบกระทรวงศึกษาธิการตั้งแต่ปี พ .ศ. ๒๕๐๐ ต่อมาปี พ.ศ. ๒๕๐๓ ได้มีการปรับปรุงหลักสูตรการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีขึ้นใหม่ เรียกว่า บาลีศึกษาสามัญและปริยัติศึกษา พร้อมทั้งยกเลิกระเบียบสังฆมนตรีว่าด้วยการศึกษาของโรงเรียนบาลีวิสามัญศึกษาสำหรับนักเรียน ต่อมาพิจารณาเห็นว่า การศึกษาทางโลกเจริญก้าวหน้ามากขึ้นตามสภาพการเปลี่ยนแปลงของโลก จึงเห็นควรมีให้มีโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาขึ้น เพื่อให้ผู้ศึกษาได้บำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ทั้งทางโลกและทางธรรมควบคู่กันไป จึงได้มีระเบียบ กระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เมื่อวันที่ ๒๐ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๔ รองรับและระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พุทธศักราช ๒๕๓๕ ซึ่งใช้อยู่ในปัจจุบัน (วิชัย ธรรมเจริญ. ๒๕๔๓ : ๔)

ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ .ศ. ๒๕๔๒ มาตรา ๔๓ -๔๘ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ. ๒๕๔๕ : ๒๔) ซึ่งสรุปได้ว่า โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาเป็นสถานศึกษาขั้นพื้นฐานที่จัด โดยสถาบันศาสนาและเป็นการศึกษาของสงฆ์ที่จัดการ

ดำเนินการ เพื่อสงเคราะห์ อนุเคราะห์แก่เยาวชนที่ด้อยโอกาส พลาดโอกาสทางการศึกษา โดยเน้นความรู้คู่คุณธรรม นั่นคือใช้คุณธรรมคำสอนพระพุทธศาสนาอบรมสั่งสอนเยาวชนควบคู่ไปกับการศึกษาสามัญศึกษา ดังนั้นการบริหารจัดการจึงเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ที่ผู้บริหารต้องให้ความสนใจ และศึกษาหาความรู้ หลักการและทฤษฎีต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้เกิดการประกันคุณภาพการศึกษา และได้รับรองจากสำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา(สมศ.) ได้มาตรฐานตามที่พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ บัญญัติไว้ ให้เป็นที่ยอมรับของผู้ปกครอง ชุมชน และสาธารณชนทั่วไป

คำถามท้ายบท

๑. ในฐานะที่นิสิตทุกท่านนับถือพระพุทธศาสนาอยู่แล้ว ท่านเห็นว่าการศึกษาคณะสงฆ์ในอดีตกับปัจจุบันมีความแตกต่างกันที่ชัดเจนที่สุดคือด้านใด จงอธิบายให้ได้ใจความ?
 ๒. การศึกษาสงฆ์ปัจจุบันที่จัดการศึกษาอยู่ที่เห็นชัด ๆ จะมี ๒ ระดับได้แก่ ระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา จึงอยากทราบว่าจัดการศึกษาทั้ง ๒ ระดับนั้น มีกฎหมายอะไรรองรับ จงสรุปมาให้พอเข้าใจ ?
-